

Bakk István

A főnemesség székesegyházi építkezései

(Elhangzott a XXII. Öskutatási Fórumon 2017. augusztus 3-án, Miskolcon)

1. kép. PhS Bakk István. A MBE előadó terme.

Az értékadó társadalom az a társadalom, amely a benne levő egyént felkészíti a más társadalmak, illetve kultúrák versenyének kihívására. Minél kevesebb az egyén családtörténeti múltjának ismerete annál többet kell az adott társadalom (nemzet, európai) versenyképességéből, a nemzeti érték megértéséből elsajátítania.

Az egész európai modernizáció műveltsége az a 2000 éve működő keresztény érték összege, amibe Európa elmondhatja azt, hogy európai értékkel rendelkezik, ettől nem tudunk elvonatkoztatni. Minden olyan hatalmi folyamat, amely a keresztény értéket szem előtt tartja, az a magyarság értékét tartja szem előtt.

Az isteni lét képviselőjét Jézuson keresztül a világ milyen formaként próbálta kezelni, akkor elsődlegesen apostoli központokra kell koncentrálnunk, hiszen azok voltak az egyházi központi helyek ahol a kereszténység irányítása, szellemi irányítása folyt. Európában először két központ volt, az egyik a Vatikán által a római kereszténységet képviselő központ, a másik a szentkoronához tartozó fehér katolikusságot képviselő központ, amely 1054-ben egyházszakadással három központtá fejlődött.

A magyar népnév régi változataival az ókori szerzők jelzik, hogy az ősnépünk először az Urmia-tó vidékén; később Kisásziában, a Kaukázus É-i előterében és a mai Szir-darja folyónál; majd e 3 népág nagyobb része a Kárpát-medencébe települ 5 hullámban és különböző időszakokban.¹ A 896-os honfoglalás utolsó hulláma volt a többszörös honfoglalásainknak. Amikor András próféta az Al-Duna felől érkezett a szkíta népéhez a Kárpát-medencébe, hogy ott is hirdesse az evangéliumot tudatva azt, hogy Jézus a megváltó kereszthalált halt. Pannonszékíthiában a királyságot az Isten akarata szerint „*miként a mennyben úgy a földön is*” az Atya ajándékának és segítségének tekintették a királyságot. A királyi szentkoronába vetített és rögzített égi szentségek egyikét András apostolt helyezték el azért, hogy emlékezzen minden uralkodó arra, hogy az Istentől kapott királyság szentsége a koronán keresztül a Jézus székében ülve uralkodnak. A szkíta múltú magyar állam szilárdságának egyik alapfeltétele a királyi udvar és az egyház együttműködése volt. Ennek élén az apostoli uralkodó fején a Szent-koronával.²

Az öt hullám egyikeként hunokkal jött tovább magyarok érkeznek a Kaukázus északi előteréből. A Kárpát-medencei ősi államiságunkhoz kapcsolódik és már tény, amire a jogszerkezetünk is hivatkozik, hogy a magyarok bejövetele előtt szkítáknak országa Pannonia, ezt a magyarországi Kr. e. IV-VI. századi sírok és a szkíta régészeti leletek is igazolják. A hunokat a híres szkíta nemzetbelieknek emlegetik. A Kárpát-medence a Kr. u. 420-as években jutott kiemelt szerephez a hun

¹ Farkasinszky Tibor: Magyar őstörténet új alapokon Kr. e. kb. 2000-től. Az eredeti azonos című könyv rövidített és kiegészített változata, Miskolc: Miskolci Bölcsész Egyesület, Egyetemi segédanyag, 2008. 74. p.

² PhS Bakk István: A székely magyar nemzet:

<https://www.youtube.com/watch?v=dLWOUsH8SpY>;

Bakk István: A székely magyar nemzet:

http://epa.oszk.hu/02300/02387/00039/pdf/EPA02387_osi_gvoker_2017_1-2_062-070.pdf

birodalomban, ugyanis ekkor költözött be a Kárpát-medence déli részébe a nagykirály és környezete.

2. kép. Szent Jeromos a Szent Mihály Arkangyal oltárán. (1478.)³.Szepeshelyi Szent Márton-székesegyház.

(Forrás: Méry Gábor - Jankovics Marcell: A szepeshelyi Szent Márton-székesegyház, Méry Ratio, 2010. p. 62.)

A rómaiak átlátták azt, hogy rájuk nézve veszedelem származhat abból, hogy Attila hun király az itáliai ariánusokkal szövetségben, a római pápai irányítású központ és annak keresztényei Kárpát-medencei ariánus érsekség irányítása alá kerül, ezért Leo római pápát Attilához küldték és kérték, távozzék a lombard területről, ők ennek fejében adót is fizetnek, katonát is adnak, amennyit csak kíván. Attila hun király 452-ben Mantuánánál elfogadta a Róma vazallusságát ahol a római pápa önként Attila hun király vazallusává vált.⁴ Attila és a pápa megegyezése mögött a kölcsönös keresztényi központok elismerése volt. Itáliában a római irányítású kereszténység, Pannoniában az ariánus irányítású központ. Attila, mint keresztény szkíta

³ 1478-ban László egri püspök szentelte fel. „Ex Apograpo... Wagner C.: Analecta I. 347-351. p.

⁴ Bakk István: Miért apostoli királyság Magyarország? I. http://epa.oszk.hu/02300/02387/00030/pdf/EPA02387_osi_gyoker_2013_3_024-044.pdf, Bakk István: Miért apostoli királyság Magyarország? II. http://epa.oszk.hu/02300/02387/00031/pdf/EPA02387_osi_gyoker_2013_4_20-30.pdf

múltú uralkodó döntésében valószínűsíthető az a nagyvonalúság volt, ami a szkíta népekre jellemző. A szkíták országa Pannonia a világ kereszténységének központjává válik. A Kárpát-medencében, *Pannonszkíthiában* állandósult az *Ariánus keresztény* irányzat. A II. századtól folyamatosan erősödik a kereszténység és a III. században már több bazilikát építettek fel. A Kárpát-medencei Pannonszkíthiának a vazallusai voltak a bizánciak is, akik évente adót fizettek. Tudjuk, hogy Szent Jeromos a híres egyházi atya is — aki a szent írást latinra fordította — pannóniai születésű volt, úgy, mint Szent Márton a későbbi Tours híres püspöke.

Hazánkban ez időktől is megtalálható a kereszténység. Igaz az is, hogy az Ariánus keresztény irányzat 1002-ig Erdélyben jelen van, és az unitárius világ egyház alapjává válik.⁵

3. kép. Szent Márton püspök a Királyok imádása-oltárán. Szepeshelyi Szent Márton-székesegyház.

(Forrás: Méry Gábor - Jankovics Marcell: A szepeshelyi Szent Márton-székesegyház, Méry Ratio 2010. p. 48.)

A honfoglaló magyarság találkozott a Kárpát-medencében a korábban ide települt késő avar-ként ismert és székellyé egybeolvadt *szkítapártus-avar* népek az úgynevezett *szkíta-ungrik-*

⁵ Székely Sándor: Unitária vallás' történetei Erdélyben. Összefüggve Erdélyben lakott, vagy lakó több népek' vallásaival, 's keresztény felekezetekkel eredetétől kezdve időszakunkig, Kolozsvárott, 1839-1840. 213. p.

kal. Ennek vezetőit később az Árpád-kori nádorok között találjuk. A székelyek a magyarok bejövetele előtt már régóta alkalmazták az eredményes hadviseléshez a felderítést és a kémkedést. A Pozsonyi csata győzelme⁶ ennek a szkíta-ungri logisztikának volt köszönhető. A szkíta-ungrik és a honfoglaló magyarok egyesített ereje ekkorra fényes győzelemre vezetett. Ezen harcok győzelmei és küzdelmei segítették elő Árpád nemzetiségét a trónhoz, ezzel az avar trónharc is véglegesen lezárult.

A Szentkorona nem tesz különbséget apostoli feladataiban, hogy keleti vagy nyugati rítusban van az uralkodó. Megkoronázásakor a korábbi keresztisége megszűnik és a fehér katolikusok legmagasabb egyházi vezetője. Az egyházszakadás háttérében a latin Nyugat és a görög Kelet közötti évszázadok során kialakult dogmatikai és szerzetársági különbségek voltak. E kettő között helyezkedett el sajátos egyházi és hatalmi múltjával a Kárpát-medencei apostoli királyság. A pannóniai szkíta, avar királyság ariánusi keresztény központi múlttal, melynek része az uralkodói nagylelkűség és a mellérendelés nemcsak az itt élő népet, hanem az uralkodókat is jellemezte.⁷

A magyar történelmet dogmává merevített, azaz egy kőbe vésett, megváltoztathatatlanul lemerevedett és az aktuális fejlődést esetlegesen kihagyó tudományterületté próbálták átalakítani. A későbbiekben megjelenő Szentkoronát viselő Habsburg, illetve Habsburg-Lotharingiai uralkodóknak⁸ nem az volt a feladata, hogy az a nép, amely bizalmat adott és megadta nekik azt a lehetőséget, hogy a Szentkorona isteni folyamatát megpróbálja megérteni úgy, hogy a Jézus székében ülve a jézusi értékeket képviselje a nemzet iránt, és ezt sugározza szét Európába, mint ahogy Zsigmond király is tette ezt a Konstanzi zsinaton. Azért, hogy ne forduljon szembe a magyarsággal és ne építse le a népet, és ne tegye tönkre az ország kulturális és történelmi értékeit, de mégis a teljes problematika kezdettől fogva a Szentkorona hatalmi állapota körül alakult ki, azért mert a

Kárpát-medencében élő népek a jézusi üzenetet a Szentkoronán keresztül maguknak vallották, és ennek az egyik leglényegesebb eleme az a fajta isteni akarat, hogy az emberben az isteni érték azonos, minden ember mellérendelt ebből a szempontból, tehát nincs alárendeltségi viszony. Ahogyan az alárendeltségi viszony megjelenik a kizsákmányolás struktúrájának a lehetősége fennáll.

A Pozsonyi csata sikere bebizonyította, hogy az Árpád dinasztia alkalmas az ország vezetésére, ezért lehetőséget kaptak az uralkodásra.⁹ Az Árpád-ház a szkítaságból örökölt jogszerkezetet, ami az avar társuralkodói királyságban is jelen volt, ahol a szkíta és avar királyok az isteni gyermeknek Jézusnak a székében ülő főkirállyal és őt segítő társkirályokkal. A Kárpát-medencében minden központhoz tartozott egy genus mely saját érsekséggel bírt. Később az Árpádok idején örökletes uralkodói irányzat az ősi nemzetségek társuralkodói igényét háttérbe szorította. A trónoló Jézus koronáját viselő magyar királyság Jézus édesanyjának, Nagyboldogasszonynak országában viselte a királyi hatalmat István király. Ez a szkíta múlt az alapja az avar birodalomnak és a magyar királyságnak is. A Szentkorona alatt a magyar királyságban azonos nyelvet beszélő két nemzet szkíta (székely) és a magyar állam szövetsége jött létre Szent István időszakától kezdve. Ezt rögzítette Werbőczy István Hármas könyvében (Tripartitumban).¹⁰ Ez a korona jogrendsze-

⁹ Bakk István: Miért apostoli királyság Magyarország? I. <http://epa.oszk.hu/02300/02387/00030/pdf/EPA02387_0_si_gyoker_2013_3_024-044.pdf> 2017. július.

Bakk István: Miért apostoli királyság Magyarország? II. <http://epa.oszk.hu/02300/02387/00031/pdf/EPA02387_0_si_gyoker_2013_4_20-30.pdf> 2017. július.

¹⁰ Werbőczy István (1460-1541). Werbőczy István: Decretum Tripartitum Latino-Hungaricum juris consuetudinarii, incltyi regni Hungaria & Transsylvaniae azaz Magyar és Erdély országnak Törvénykönyve. 1. Decretum Latino-Hungaricum, sive Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae et Transylvaniae ac partium eidem subiectarum, una cum methodo articulorum diaetalium, autore Stephano Werbőczy. Huc accesserunt etiam regulae iuris antiqui, civiles et canonicae, admodum perutiles et necessariae, Kolosváratt: M. Tófalusi Kis Miklós által, 1698. [24], 44, 425, [33], [96] p. 4.

2. Decretum Latino-Hungaricum, sive Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae et Transylvaniae ac partium eidem subiectarum, una cum methodo articulorum diaetalium, autore Stephano Werbőczy. Huc acces-

⁶ Tóth Sándor: Győztes csatáink: Pozsonyi diadal, Cserhalmi ütközet. Miskolc: MBE, 2010. 145. p.

⁷ Aradi Éva – Bakk István – Gyárfás Ágnes: Múlt és Jelen c. könyvkiadás előtt. (Gépirat).

⁸ Bakk István: Habsburg hatalmi törekvések Bethlen Gábor időszakában:

<https://www.youtube.com/watch?v=D3bkmKKzWM>

rébe be is épült és a független Erdély időszakában a három nemzet uniójaként (1526-1690).

1458. január 24-én Hunyadi Mátyást királlyá választották a szkíta királyi hagyományt ápoló Szilágyiai birodalmi léptékbe gondolkodó tradícióját Mátyás fiuk is örökölte. Mátyás király európai történelmi és uralkodói értéke, akár tesszik akár nem és itt bele értve a Hunyadi család értékét Európa alap keresztény történelmi értéke. Európa nem nélkülözheti azt a géniust, azt az uralkodói nagyságot, amit a Szentkoronán keresztül Mátyás király a magyar és európai társadalom érték fölépítésében tett. Hiszen pont az alap uralkodói forma az volt, hogy az uralkodó, vezető akkor értékes, ha az általa történt működéssel a nemzet a lehető legmagasabb szintre emelkedik.

Az 1505. évi országgyűlés határozata az, hogy a jövőben kizárólag magyar családból választanak uralkodót a rendek. 1526. október 14-én a Tokaji országgyűlésen ezért választották Szapolyai Jánost királynak, ami a magyar alkotmányosság jegyében az összes rendek jelenlétében történt. Törvénytelenül megválasztották a nyugati országokban I. Ferdinándot királynak és a hatalmának bitósítására bevezette az indigénia a honfiúsítási intézményét, ahol az idegen eredetű családok a rangjukkal váltak a magyar királyság vezetőjévé és birtokosává.¹¹

A XXI. század egyesült Európájában a Magyarországhoz kapcsolódó főnemeseik alkotják a „barokk” arisztokráciát, a „reneszánsz” arisztokráciát pedig többségében a székely primor családok adják.

Ferenc Józseffel folytatódott a dinasztianak a magyar nemzet irányába történő jogsértése. Az öröklési rend és a magyar közjog megsértésével került trónra. Annak ellenére, hogy a hatalom ős-

serunt etiam regulae iuris antiqui, civiles et canonicae, admodum peritiles et necessariae. Bartphae [Bárfa] : typis et sumptibus Jacobi Klöszi, 1643. [77], 484 [recte 486], [40]; [8], 94, [10] p. : ill., 1 fametszetes címer, 1 fametszetes nyomdászjelvény ; 4. 3. Decretum Latino-Hungaricum iuris consuetudinarii inelyti regni Hungariae et Transylvaniae. Leutschoviae [Lőcse] : typis et sumptibus Laurentii Breveri, 1637. [86], 551, [179] p., [1] tab. : ill., 1 fametszetes címlapkeret; 4.

¹¹ PhS Bakk István és PhS Bakk Erzsébet előadása: Miért apostoli királyság Magyarország?

<<https://www.youtube.com/watch?v=DxZsz4weK2M>>
2017. július.

forrása a nemzet ez a közmeggyőződés magyar régmúltba nyúlik vissza. Ebből az időszakból a magyarországi főnemeseik egy része pedig a főrendiház örökös tagsági joggal bírt, melyeket az 1886. évi VIII. és az 1887. évi XXXIV. Törvényekben be is cikkelyeztek. A főnemes családokból 254 rendelkezett főrendiház örökös tagsági joggal. Ebből 13 székely főnemes család rendelkezett Magyarországon főrendiház örökös tagsági joggal.¹² A Lázár családot sem engedték be a főrendiházba és szintén nem tudott bekerülni a székely származású primor Cseh Ervin Szerém vármegye főispánja.

Magyarországon 444 (100%) arisztokrata családból: magyar: 140 (31,5%), német: 84, osztrák: 49, horvát: 35, izraelita: 28, cseh: 25, székely: 15 (3,4%), olasz: 14, francia: 7, holland: 7, spanyol: 6, bosnyák: 5, román: 4, lengyel: 3, ír: 3, szerb: 2, belga: 2, dán: 2, szlovén: 2, albán: 1, bolgár: 1, svéd: 1, görög: 1, litván: 1, makedón: 1.¹³

A pannonhalmai 1207-es és az 1913-as szegedi székesegyházzal 33 székesegyház található a történelmi Magyarországon. A középkori székesegyházaink védőszentje a szkíta múlthoz kapcsolódó és ariánus kereszténységben szocializálódó, pannóniai születésű, Szent Márton¹⁴ a későbbi Tours híres püspöke lett.

A főnemesség székesegyházi építkezései a felsorolt családokból: XV. században *berendi Bak Gáspár*¹⁵, XVI. században gróf *Forgách Ferenc*, XVII. században gróf *Esterházy Miklós*, XVIII. században gróf *Csáky Imre*, *Ignatius De Rosin*, *Sina*, *Haris*, *Takadzis* és *Lyka*, XIX. században *Nicoresti*, báró *Sina Simon*, *Mocsoni*, báró *Sina György*. Összesen 33 székesegyház épült a történelmi Magyarországon.

A XIII. században 1 székesegyház épült: Pannonhalma (1207-1860) Szent Márton-Bazilika. A XIV. században 3 székesegyház épült: Pozsony

¹² Bakk István: Habsburg hatalmi törekvések Bethlen Gábor időszakában

<https://www.youtube.com/watch?v=D3bkmKKzwYM>

¹³ Aradi Éva – Bakk István – Gyárfás Ágnes: Múlt és Jelen c. könyv kiadás előtt. (Gépirat).

¹⁴ Megjegyzés: Hic natus est S. Martinus = Hic natus Pannoniae.

¹⁵ Caspar Bak de Berend, dedit 2 gr. (1456 II), scol 1456. II. p. 97. In: Schrauf Károly: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve (1453-1630), Bp., 1902.

(1311-1878) Szent Márton-székesegyház. Nagyszombat (1380-1741) Szent Miklós-székesegyház 16. században *Forgách Ferenc* adományozott. Kassa (1380-1896) Szent Erzsébet-székesegyház (dóm). A XV. században 1 székesegyház épült: Szepeshely (1470-1490) Szent Márton-székesegyháznak berendi Bak Gáspár püspökprépost újra-építője volt a saját költségén.¹⁶ A XVI. században 2 székesegyház épült: Nagyszombat (1629-1637) Keresztelő Szent-János-székesegyház, gróf *Esterházy Miklós* nádor építtette. Győr (1639-1680) Mennyekbe Fölvett Boldogságos Szűz Mária-székesegyház. A XVIII. században 14 székesegyház épült: Veszprém (1701-1910) Szent Mihály-székesegyház. Pécs (1703-1762) Szent Péter és Szent Pál-székesegyház. Nyitra (1710-1736) Szent Emerám-székesegyház. Debrecen (1721-1746) Szent Anna-székesegyház gróf *Csáky Imre* költségén. Kalocsa (1732-1754) Nagyboldogasszony-főszékesegyház. Szentendre (1732-1734) Nagyboldogasszony ortodox Belgrád-székesegyház. Temesvár (1736-1773) Szent György-székesegyház. Székesfehérvár (1743-1771) Szent István-székesegyház (Bazilika). Nagyvárad (1752-1779) Nagyboldogasszony-székesegyház (Bazilika). Vác (1761-1777) Nagyboldogasszony-székesegyház. Kecskemét (1774-1799) Urunk Mennybemenetele-Társzékesegyház. Kolozsvár (1778-1782) görög katolikus székesegyház báró *Ignatius De Rosin* és számos család misealapítványokkal támogatta. Budapest (1791-1801) Istenszülő elhunyt Nagyboldogasszony görög ortodox-székesegyház. A magyarországi görögök számára szimbólum az őseik *Sina, Haris, Takadzis* és *Lyka* családok adományai által. Szombathely (1791-1814) Szent Miklós román ortodox-székesegyház, *Nico-*

resti család támogatta. Esztergom (1822-1869) Nagyboldogasszony és Szent Adalbert-székesegyház. Eger (1831-1836) Szent János apostol és evangélista, Szent Mihály főangyal, Szeplőtelen Fogantatás-főszékesegyház (bazilika). Budapest (1846-1905) Szent István király bazilika társszékesegyház báró *Sina Simon* költségén. Kaposvár (1885-1886) Nagyboldogasszony-székesegyház. Arad (1862-1865) Keresztelő Szent János román ortodox-székesegyház Procopie Ivascovici püspök idején *Mocsoni* család, és a bécsi illetőségű báró Sina György bankár voltak. Nyíregyháza (1895-1897) Szent Miklós görög katolikus székesegyház. A XX. században 5 székesegyház épült: Nyíregyháza (1902-1904) Magyarok Nagyasszonya-társzékesegyház. Békéscsaba (1907-1910) Pádúai Szent Antal-társzékesegyház. Miskolc (1911) Nagyboldogasszony Görög katolikus székesegyház. Hajdúdorog (1912) Istenszülő templomba vezetése Görög katolikus székesegyház. Szeged (1913-1930) Magyarok Nagyasszonya püspöki székesegyház.

Berendi Bak Gáspár, püspökprépost, „*decretorum doctor*”, (Csanád 1420 k. - 1493. június 5.† Szepeshely (ma: Spišské Pohradie). Az országnagyok egyike, tudós, diplomata szepesi püspökprépost. *Berendi* Bak János zászlós úr (*lat. baro naturales*) és Papdi Krisztina fia. Három testvéréről tudunk, Boldizsár trencsényi diktátorról, akinek a felesége *somkerei* Erdélyi Miklós leánya, Orsolya. Istvánról Mátyás király hadaródjáról, felesége *hatolykai* Mátyus Sándor királyi helytartójának a lánya, akitől a primor *szentkatolnai* Bakkok és a többi előnevű Bakk is származik Székelyföldön.¹⁸ Barnabás mester nagyváradi kanonok is.¹⁹ Mind ő, mind a testvérei előkelő Bak Arad megyei családból származtak, melynek tagjai a XVI. század elején sűrűn viselték Arad megye legelső tisztségeit. E megyében az ősi aradi

¹⁶A saját költségén Bak Gáspár építtette a székesegyházat. In: Hradzky (1884) p. 90. és az Anal. Scep. II, 28. DL 63 870. Ezen a sajátosság, mely szerint a szepesi káptalan tagjainak saját birtokukon vannak egyéni tulajdonban levő szőlői erősíti meg egy másik adat is: Bak Gáspár, a káptalan egykori prépostja végrendelkezik két lizskai szőlőről, s azokat a káptalanra hagyja. Lásd: Wagner Károly (1778) Pars III. Pozsony-Kassa, p. 71.

¹⁷Bunyitay Vince: A váradi püspökség története alapítástól a jelenkorig. A váradi püspökség káptalanai s monostorai a püspökség alapításától 1566. évig, II. köt. Nagyvárad, 1883. p. 166.; Wagner Károly: *Analecta Sepusii*, III. p. 69.

¹⁸A szerző Bakk István őse. Lásd: DL 14125.

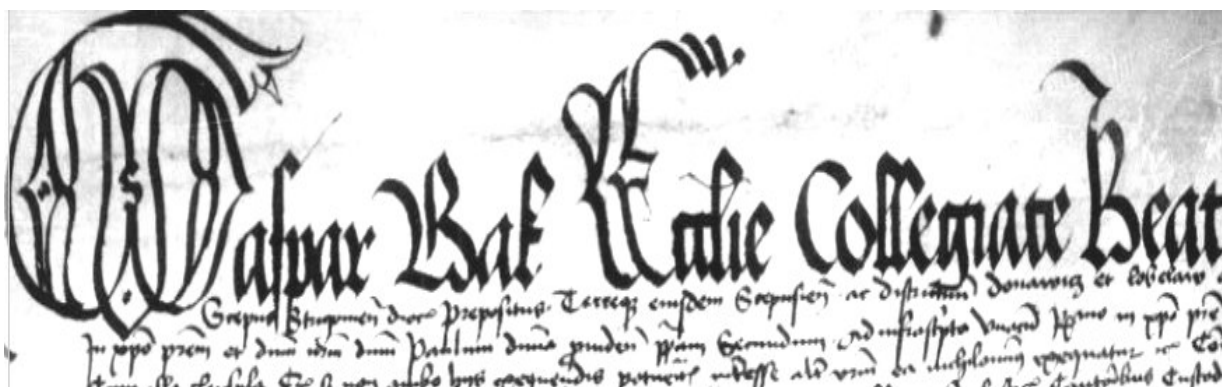
¹⁹Bak Barnabás mester kanonok. Bunyitay Vince: A váradi püspökség története alapítástól a jelenkorig. A váradi püspökség káptalanai s monostorai a püspökség alapításától 1566. évig, II. köt. Nagyvárad, 1883. p. 166.; Bak Gáspár szepesi prépost egyengette Barnabás öccse pályáját. In: Veress 1941. p. 254., Barnabás de Bak 1482-1488-ig a Sorbonne egyetemen tanult Párizsban. Paris (Nation Anglo-allemande 1482-). Megjegyzés: Bővebben Bak Gáspár püspökprépostról szóló önálló tanulmányomban lesz megtalálható.

prépostság vidékére estek birtokaik s ezek közt a nevet adó Bak helység is.

Már korábban is volt szepesi prépost a Bak családban, így gróf Bak Bertalan 1283-ban, aki a 8. szepesi prépost volt s később nagyváradai püspök lett.²⁰ Gáspár a püspöksége alatt rendbe hozatta a püspökség uradalmait és a szepesi székesegyházat újraépíttette. Továbbá *berendi* Bak Gáspár püspökprépost idején a káptalan a közép-kornak ezen időszakában jelentős hiteleshelyi tevékenységet folytatott, az itt keletkezett iratok e korszak kiemelten fontos forrásai lettek. 1456-tól a bécsi egyetem hallgatója.²¹

Mátyás király országnagyjainak az egyike 1464-1493 között. Jajca ostromában vett részt 1463-ban. Mátyás király, minden tőle telhetőt elkövetett, hogy a jajcai várat minél előbb elfoglalja. Bak Gáspár *de Berend* ebben nagy segítségére volt a királynak, mert Gáspár a király Fekete seregében a műszaki csapatoknál lőszer- és hadigépparancsnokként ágyúkat és nehéz kődobáló gépeket tervezett és irányított.²² Mátyás király szepesi préposttá nevezte ki a hadisikereiért a jajcai csata után, amit 1464-ben az esztergomi érsek is megerősített.²³ A katonai-vitézi karrierje után végleg papnak állt, előbb csanádi klerikus, e minőségében Bolognába ment kánonjogot és egyéb teológiai szakokat tanulmányozni és sikeresen elvégezte a bolognai egyetemet is. 1472-ben, ami-

kor a király püspöknek nevezi ki őt, — ezt IV. Sixtus pápa is megerősítette — akkor²⁴ Rómában mondja az első püspöki miséjét, ahol őt püspökké szentelték. Később a szepesi prépostságot a husziták támadásaitól fegyveres erővel védte meg. A Szentkorona mellérendelése értelmében a szepeségi szlovák hívőket megtisztelte azzal Bak Gáspár püspök, hogy pergamenre szlovákul írja az egyházi beszédeit, ezek közül megmaradt az, amelyben 1479. október 25-én a hívek könyörgését mondta el. Ez lett a szlovák népnek az első összefüggő nyelvemléke. Szepes megye új ispánja Szapolyai Imre lett, akit kisnemesből Mátyás király gróffá tett, ezek után igyekezett a befolyását kiterjeszteni a szepesi prépostságra, ezért Gáspár prépost 1474-ben kéréssel fordult az uralkodóhoz, hogy a korábbi prépostok jogállásában és a kiváltságaiiban újra erősítse meg. Korábban 1472-ben lengyel követekkel Iglóra ment és Kázmér királyt ő általa hívatta meg lakodalmára Mátyás király. 1474. február 21-én a Magyar- és Lengyelország között folyó tárgyalásokon *berendi* Bak Gáspár püspökprépost, I. Mátyás magyar király bizalmasaként, teljhatalmú biztosaként diplomáciai megbízással részt vett a két fél által kötött béke feltételeinek megalkotásában.²⁵ A lengyel és magyar mágnások Szepes-Ófalván tartott gyűlésében, megkötötték a békét.

4. kép. Bak Gáspár szepesi prépost. 1467. január 16. DL 264482. (Forrás: MOL = NOL)

²⁰ Bunyitay Vince: A váradai püspökség története alapítástól a jelenkorig. A váradai püspökség káptalanai s monostorai a püspökség alapításától 1566. évig, I. köt. Nagyvárad, 1883. 121-125. p.

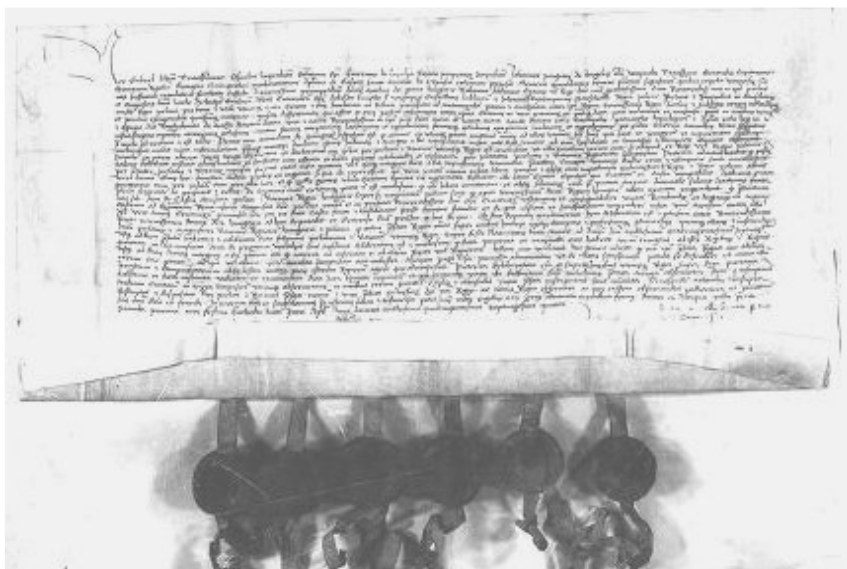
²¹ Caspar Bak de Berend, dedit 2 gr. (1456 II), scol. 1456. II. p. 97. In: Schrauf Károly: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve (1453-1630), Bp., 1902.

²² Bak Gáspár szepesi püspökprépostról önálló tanulmányban emlékezünk meg.

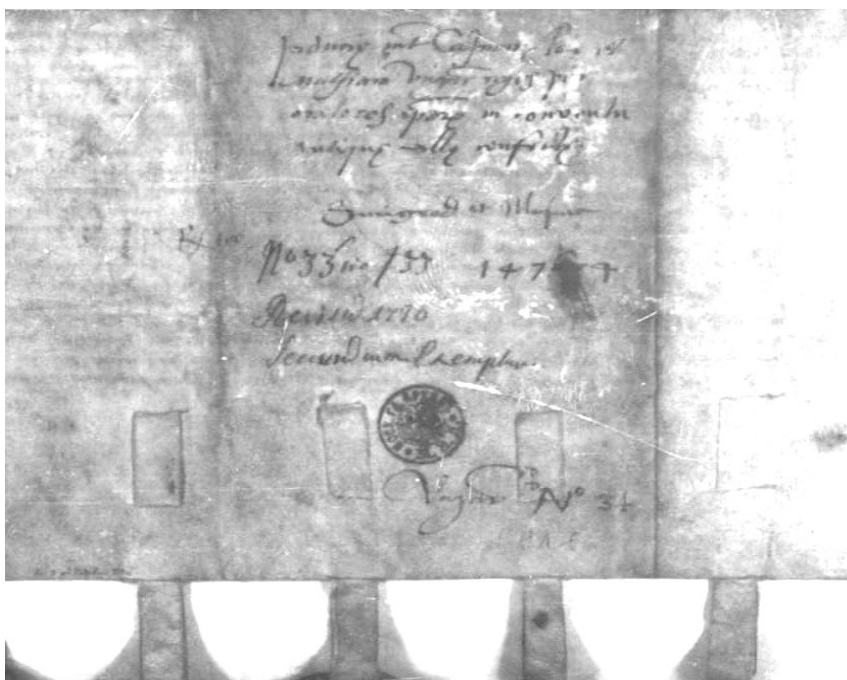
²³ Anal Scep (1774) I. 340-342. p.

²⁴ Anal Scep. (1774) I. p. 344.

²⁵ DF 292998. Kázmér király: DF 292999.

5. kép. DL 292997. 1474. február 21. Az országnagyok aláírásai: Gábor erdélyi püspök, Oszvald zágrábi püspök, Szapolyai János szepesi örökös ispán, Pongrácz János királyi főkaptány, György pécsi prépost, pápai protonotárius, Gáspár szepesi püspökprépost. (Forrás: MOL = NOL)

6. kép. Az oklevél hátoldala. DF 292997. 1474. február 21.²⁶ Az országnagyok aláírásai: Gábor erdélyi püspök, Oszvald zágrábi püspök, Szapolyai János szepesi örökös ispán, Pongrácz János királyi főkaptány, György pécsi prépost, pápai protonotárius, Gáspár szepesi Szent Márton egyház, püspökprépost. (Forrás: MOL = NOL)

Az okmányt a magyar király 1474. február 27-én, a magyar országnagyok, így a *berendi* Bak Gáspár püspök, pedig 1474. április 24-én erősítették meg.²⁷ A püspöksége idején folytatta a szepeshelyi székesegyház építtetését s szerencsés-

sen be is fejezte a megújított székesegyházat, 1478-ban szentelték fel.²⁸ Bak Gáspár szepesi püspökprépost 1493. június 5-én halt²⁹ meg Sze-

²⁶ DF 292995, DF 292996, DF 292997.

²⁷ DF 293000. 1474. április 24.

²⁸ C. Wagner: *Alanelecta Sceps.sacri et profani... Pars. I. Completens Bullas ...* (1774) Vienea, 347-349. p.

²⁹ prépost 1464-1493. In: *Carolus Wagner: Analecta Scepusi sacra et profani, Pars III. Posonii et Cassoviae*, 1778. 69-71. p.

peshelyt.³⁰ A főoltár felett a boltíven e négy betű látható: C. B. P. S.

Amely következő feliratnak a kezdő betűi: Casparus Bak Praepositus Scepusiensis ez a *berendi* Bak Gáspár püspökprépost nevét örökíti meg, aki a templom felépítése során vitathatatlan érdemeket szerzett magának.³¹ A templom oldalfalában van a márvány sírkövének a felirata: Back' Gáspár, †1493. jún. 5.³² A szepesi prépost-

³⁰Hradszky József: Vándorlások a Szepességben. Szepesvár és környéke, Igló, 1884. Külön lenyomat a Magy. Kárpát-egyesület X, és XI. Évkönyvében megjelent „Vándorlások a Szepességen” című értekezésemnek. p. 107. p., Megjegyzés Hradszkyhoz: Nem Bonnban tanult, hanem Bolognában előtte Ferrarában. Megjegyzés még: Nem Back hanem Bak. Lásd erről: A Bak Gáspár prépost oklevelét 1467. január 16: Lásd: DF 264482.

³¹László egri püspök: 1478. október 25-én a 11 oltár felszentelése: „Altaria vero in eadem Ecclesia erecta, & constructa: Primum, & magnum Altare in Choro, ad honorem Dei Omnipotentis, & intemeratae Genitricis Christi; nec non in nomen, & memóriám SS. Martini Confessoris, & Pontificis; altare aliud majus inter stalla in latere Ecclesiae ad Aquilonem in nomen, & memóriám S. Mariae; altare retro stallum Praeposituale in nomen, & memóriám S. Crucis; altare majus ad Meridiem in latere Ecclesiae in nomen, & memóriám SS. Ioannis Baptistae, & trium Regum Gasparis, Melchioris, & Balthasaris; altare eodem latere descendendo, in nomen, & memóriám BB. Petri, & Pauli Apostolorum; aliud altare ibidem descendendo penes columnam est in nomen, & memóriám B. Michaelis Archangeli, & omnium Fidelium Defunctorum; altare sub turri versus Meridiem in nomen, & memóriám S. Bartholomaei Apostoli, aliud altare sub alia Turri versus Aquilonem in nomen, & memóriám S. Laurentii Martyris; altare ibidem ascendendo versus aram S. M. V. penes columnam est in honorem S. S. Ursulae, Catharinae, Dorotheae, nec non omnium Virginum; altare ibidem adhuc penes columnam aliam ex opposito portae Ecclesiae versus Aquilonem, est in nomen, & memóriám SS. Regum Stephani, Emerici, & Ladislai, nec non omnium Confessorum; Altare, quod est superius in Cancello inter duas Turres, est in nomen, & memóriám Sanctae & individuae Trinitatis praedictae, eodem die, & aliis diebus sequentibus féliciter dedicata extiterunt.» In: Csányk Dénes: A szepeshelyi táblafestészet a XV-XVI. században, In: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, Petrovics Elek szerk.,: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei 8. 1935-1936. (Budapest, 1937.) 11-12. p., Megjegyzés: Szent Apollónia, Szent Margit és Dorottya hanem Erzsébet. Mint ahogyan azt láthatjuk a Csányk Dénes: A szepeshelyi táblafestészet a XV-XVI. században, In: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, Petrovics Elek szerk.,: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei 8. 1935-1936. (Budapest, 1937.) 16. oldalon látható.

³²Carolus Wagner: *Analecta Scepusi sacra et profani, Pars III. Posonii et Cassoviae*, 1778. p. 72.

ság és káptalan birtokokat kapott, többek között IV. Bélától, III. Andrástól és a Görgey családtól. Bak Gáspár pedig 1489-es végrendeletében *800 forintot* hagyott a mise-alapítványra, birtokokat pedig *Bognárt, Sujtót, Liszkát* a testületre.³³ Szepeshely a közeli szepesi várral együtt 1993. óta szerepel az UNESCO világörökségi listáján.

7. kép. Szepeshely: A székesegyház „Három szent király” oltárának szekrénye. (Forrás: Rados Jenő: *Magyar oltárok*, Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938. XLIV. tábla.)

ÉPÍTKEZÉS

A szepesi Szent Márton székesegyházban egykor prépostsági templomból, ami megmaradt az csak részben őrizte meg eredeti román jellegét. A XII. század vége felé a régi templom helyén két-tornyú, háromhajós román bazilika épült, olyan, mint Esztergomban. Ezt a templomot a tatárok pusztítása után 1250 körül megújították. A temp-

³³Carolus Wagner: *Analecta Scepusi sacra et profani, Pars III. Posonii et Cassoviae*, 1778. 71-72. p.

lomot 1464-1478 között³⁴ késő gótikus csarnoktemplommá építtette át, *berendi* Bak Gáspár püspökprépost, ekkor készült mai szentélye is. Ekkor hajtotta végre a szükséges kibővítést olyképpen, hogy az oldalhajók két keleti szakaszát kiszélesítette és a középhajóval egyenlő magasságúvá emeltette. A régi apszis helyébe tágas szentélyt, a hajók déli oldalához az Úr testének kápolnáját építtetett és az egész templomot újra boltoztatta.³⁵

Ilyen állapotban maradt meg mind a mai napig a templom, melynek nyugati része régebbi a keleti része újabb. A régebbi részint darabos, részint faragott mészkőből való és román, az újabb homokkőből gótikus stílusban készült. Ma is világosan kitűnik, hogy a régi templom 23 méter hosszú, s mintegy 13 méter széles háromhajós épület volt; az alacsonyabb és keskenyebb oldalhajókat a magasabb és szélesebb középhajótól két sorban három-három pillér választotta el; a hajók keleti végét félkörű apszisok zárták, s alapfalaik bizonyára ott találhatóak a mai szentély alatt. A hajó keleti pillérpárja kettős talpon áll; attikai lába és zömök saroklevele van; két oldala sima, a másik kettőt fél törzs, lemetszett éleit pedig háromnegyed törzs tagolja; a törzsek kehelyalakú fejét csomóban végződő nádlevél díszíti. A karzatot tartó két pillérpár hasonlít az előbbiekhöz, de azzal a különbséggel, hogy mind a négy oldalán van fél törzs, a lemetszett élek helyét pedig két-két derékszögű kiszökellés tagolja. A nyugati pillérpárnak, melyen a tornyok belső sarka nyugszik, nincsenek saroklevelei. A fő kapu félköríves; nyílása vízirányos gerendájú, befelé fokozatosan szűkül; béléttét (lépcsőzetes oszlop) három-három derékszögű kiszökellés és ezeknek közében két-két sima törzsű oszlop tagolja. E tagoltság folytatódik a kapu ívezetén, de azzal a különbséggel, hogy az oszlopoknak megfelelő tagok nyolcszögűek. Az északi kapu béléttét két-két derékszögű kiszökellés és egy-egy oszlop tagolja. Ezeknek a fejét éppen olyan nádlevelek díszítik, mint a hajóbeli oszloptörzseket. A széles szalaggal sze-

gélyezett tornyok párkányait fogrovat és részben csúcsos ívű, részben félkörívű öv alkotja; koszorú párkányuk renaissance stílusú; nyolcszögű sisakjuk bevakolt faszerkezet; félköríves páros ablakaikat láb és fej nélküli oszloptörzsek választják el.

OLTÁRKÉPEK

A szepeshelyi katedrális belső berendezése, kiépítése rendkívül értékes, itt láthatók a gótikus stílusú oltárok, szobrok, sírtáblák, sírkövek, kelyhek, harangok, stb. A középkori oltár-készletével rendelkező templom belsejének további felbecsülhetetlen értékei a középkori freskói. Az 1317-ből származó freskókon Károly Róbert király koronázása látható. Szepeshelyen (ma Szlovákia) található ma a legrégebbi dombormű is a „Leo albus” (Fehér oroszlán). Itt megmaradt a városfal, az Alsó- és Felső-kapuvál, egyházi előjárók házai-
val, ezek közül több az eredeti gótikus vagy reneszánsz és barokk stílusban.

8. kép. Szepeshelyi székesegyház főoltár (1478).
(Forrás: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, VIII. köt., 1935-1936. Budapest, 1937. p. 6.)

A székesegyház Leo Albus oroszlán kőplasztikája a maga nemében a legidősebb Szlovákia egész területén, mely a XIII. századból maradt fenn.

³⁴ Prépost 1464-1493. In: Carolus Wagner: *Analecta Scrupsi sacra et profani, Pars III. Posonii et Cassoviae*, 1778. p. 69.

³⁵ „Berendi Back Gáspár a szepesi egyház gót ízlésben újra építője, s a többi mindannyian nevezetes során...” In: Ipolyi Arnold: *A szepesvárallyai XIV. századi falfestmény* In: *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, XIV. köt., Bp., 1876. p. 10.

9. kép. Szent Jeromos és Szent Ágoston két oltárszárny külső képei, Budapest, Szépművészeti Múzeum. Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, VIII. köt., 1935-1936. Budapest, 1937. 60. oldalon.

A templomot 1433-ban kezdték építeni és 1464-1478 között *berendi* Bak Gáspár püspök-

prépost késő gótikus csarnoktemplommá átépítette, akkor készült el a mai szentélye is.³⁶ Főoltárát Bak Gáspár püspökprépost 1470-ben készíttette el, az épület regotizációja alatt azonban felújították. Mellékoltárai eredeti állapotukban maradtak fenn.

A Felvidék egyik leggazdagabb, 8 db-ot számláló, középkori oltár-készlete, melyek közül a *Szent Mihály* oltára 1470-ben, *Háromkirályok-* és *Mária halála*-mellékoltár 1477-ben, és a *Szent Márton*-főoltár, a *Mária*-oltár 1470-ben, valamint a *Három királyok térdre borulásának* oltára mind 1490-ben a Gáspár püspökprépost idején készültek.³⁷

„Az emberi személyt értékként, egyenrangú társként elfogadó, az emberi méltóságot középontba állító első eszme, amely korlátlanul érvényesül Európában, amely mindenkire kiterjedt, mindenkit bevont ebbe a körbe, az a kereszténység volt. És ma Európa gyenge lelkileg ahhoz, hogy ezt az egyszerű tényt elismerje, ha az Isten nevét nem is említve, de legalább a keresztény hagyományokat megemlítve elfogadja és megjelölje a saját alkotmányában. Ezt tartom Európa jövőjét illetően a legaggasztóbb jelnek, az identitás, az identitásának gyengeségét, amit orvosolni kell.”

BARTHOLOMÆUS PRÆPOSITUS SCEPUS. VIII.

Anno Christi 1283.

Comitis Baach, vel Baas, quem ad ann. 1263. Stephani junioris Hung. Regis Curie Judicem, ac Provincie Gömörieni Comitem præfuisse lego, filius eruditione non minus, quam Ladislai Cuman Regis gratia floruit. In Diplomate certe, quod anno 1279. signatum est, idem Rex Bartholomæum Præpositum Ecclesie Agriensis, Aulæque suæ Regiæ Notarium specialem vocat; neque multo post Pro-Cancellarius, anno 1283. Præposituram Scepus. ejus favore adiit, quam tamen haud diu tenuit; sequentis enim anni circiter medium eam cum Varadinensi Infula permutasse videtur. Rem nullo negotio conficias, si Catalogi Szentiványiani non fallunt, qui ad Ann. 1284. inter Varadinenses Præfules Bartholomæum diferte affigunt.

10. kép. Bak Bertalan szepesi prépost. (Forrás: Car. Wagner *Analecta Sepusii sacri et profani, notis illustrata*. Posenii, 1776-78. Pars III. p. 13.)

³⁶ „Alatta tudódott épülni a jelenlegi székesegyház: Back Gáspár... Hradzky József: *Vándorlások a Szepességben*. Szepesvár és környéke, Igló, 1884. Külön lenyomat a Magy. Kárpátgyesület X, és XI. Évkönyvében megjelent „Vándorlások a Szepességen” című értekezésnek. p. 107.

³⁷ Csánky Dénes: *Szepeshelyi táblaképfestészet a XV.-XVI. században*, szerk., Petrovics Elek, In: *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei* 8. 1935-1936. Budapest, 1937, 11-12. p.; Wagner, Carolus: *Analecta Scepusii*, Viennae, 1774. I. 347-351. p.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bartl, Július: Slovak History: Chronology & Lexikon, 54-55., 313. p.
- Csánky Dénes: Szepeshelyi táblaképfestészet a XV.-XVI. században, In: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei 8. 1935-1936. Budapest, 1937, 11-12. p.
- Divald Kornél: Szepesvármegye művészeti emlékei szerk., Vajdovszky János, Budapest: A Szepesvármegyei Történelmi Társulat kiadása, 1905.
- Fraknoi Vilmos: A Vatikáni magyarországi okirattár, 1882., 31. old.
- Ipolyi Arnold: A szepesvárallyai XIV. századi falfestményen, In: Magyar Tudós Társaság Évkönyve, XV. köt., Bp., 1876. 1-19. p.
- Ortvay Tivadar: Pozsony város története III. Pozsony, 1894.
- Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, VIII. köt., 1935-1936. Budapest, 1937.
- Pannon Enciklopédia. A Magyarság kézikönyve, Budapest: Pannon Kvk., 1993.
- Pirhalla Márton: A szepesi prépostság vázlatos története... Szepesmegye Történelmi Társulat, 1899. 585. p.
- Pócs Dániel: Handó György könyvtára In: Ars Hungarica 42. évfolyam, 2016. 4. Az MTA Bölcsész tudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet folyóirata, 329-330. p.
- Rados Jenő: Magyar oltárok, Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938. XLIV., XLV., XLVI., XLVII.
- Schrauf Károly: A magyarországi tanulók a bécsi egyetemen, Bp., 1892.
- Schrauf Károly: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve (1453-1630), Bp., 1902.
- Szentkirályi Zoltán - Détsky Mihály. Az építészet rövid története, 4. kiad. Budapest: Műszaki Kvk., Az építészet rövid története c. tankönyv utánnomása, 1986, 1994. 249. p.
- A szepeshelyi Szent Márton-székesegyház [fotó] Méry Gábor; [szöveg] Jankovics Marcell. [Sămorín]: Méry Ratio, 2010. 118, [2] p.
- B. Szűcs Margit: Az építészet története, 2003. 294. p.
- Turul 1883. I. füzet. L.: püspökprépost
- Veress Endre: Marticula et acta Hungarorum in iniversitibus Italiae Studentium, MTA, 1941. 703. p.
- Carolus Wagner: Analecta Scepusi sacra et profani..., Viennae, 1774. I. 347-351. p.
- Carolus Wagner: Analecta Scepusi sacra et profani..., Pars III-IV., Posonii et Cassoviae, 1778.
- Werbőczy István: Decretum Tripartitum Latino-Hungaricum juris consuetudinarii, incltyi regni Hungaria & Transsylvaniae azaz Magyar és Erdély országnak Törvénykönyve: 1. Decretum Latino-Hungaricum, sive Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae et Transylvaniae ac partium eidem subiectarum, una cum methodo articulorum diaetalium, autore Stephano Werbőczy. Huc accesserunt etiam regulae iuris antiqui, civiles et canonicae, admodum perutiles et necessariae, Kolosvárott: M. Tófalusi Kis Miklós által, 1698. [24], 44, 425, [33], [96] p. 4. 2. Decretum Latino-Hungaricum, sive Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae et Transylvaniae ac partium eidem subiectarum, una cum methodo articulorum diaetalium, autore Stephano Werbőczy. Huc accesserunt etiam regulae iuris antiqui, civiles et canonicae, admodum perutiles et necessariae. Bartphae [Bárfa]: typis et sumptibus Jacobi Klöszi, 1643. [77], 484 [recte 486], [40]; [8], 94, [10] p.: ill., 1 fametszetes címer, 1 fametszetes nyomdászjelvény; 4. 3. Decretum Latino-Hungaricum iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae et Transylvaniae. Leutschoviae [Lőcse]: typis et sumptibus Laurentii Breveri, 1637. [86], 551, [179] p., [1] tab. : ill., 1 fametszetes címlapkeret; 4.